

СКАСУВАННЯ РІШЕНЬ ПРО ІНВАЛІДНІСТЬ БЕЗ ОЧНОГО ПЕРЕОГЛЯДУ ОСОБИ: ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ

Остафійчук Людмила Аурулівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри процесуального права юридичного факультету

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Необхідність протидії корупційним правопорушенням у сфері встановлення інвалідності у період воєнного стану зумовили суттєву трансформацію системи медико-соціальної експертизи в Україні. Одним із ключових напрямів таких змін стало розширення контрольних повноважень Центральної медико-соціальної експертної комісії Міністерства охорони здоров'я України щодо перевірки обґрунтованості рішень медико-соціальних експертних комісій нижчого рівня, що актуалізувало питання дотримання принципів верховенства права, пропорційності та забезпечення процесуальних гарантій особи на участь у прийнятті рішення.

Передумовою зазначених змін стало введення в дію Указом Президента України від 22 жовтня 2024 року №732/2024 Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Щодо протидії корупційним та іншим правопорушенням під час встановлення інвалідності посадовим особам державних органів».

Підпунктом «б» пункту 2 Рішення РНБО доручено Кабінету Міністрів України забезпечити утворення Міністерством охорони здоров'я України разом з Державним бюро розслідування, Службою безпеки України, Національною поліцією України, обласними, Київською міською військовими адміністраціями у тижневий строк робочі групи із перевірки рішень медико-соціальних експертних комісій щодо встановлення інвалідності посадовим особам відповідних державних органів.

Насамперед, на виконання Рішення РНБО, Кабінет Міністрів України прийняв постанови «Про внесення зміни до пункту 4 Положення про медико-соціальну експертизу» від 25 жовтня 2024 року № 1207 та «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2009 року № 1317» від 08 листопада 2024 року № 1276, якими вніс зміни до постанови Кабінету Міністрів України «Питання медико-соціальної експертизи» від 03 грудня 2009 року № 1317.

Пізніше, постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 року № 1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» було затверджено Положення про експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи, Порядок проведення оцінювання повсякденного функціонування особи, критерії направлення на проведення такого оцінювання, Порядок функціонування електронної системи щодо оцінювання повсякденного функціонування особи, а також критерії встановлення інвалідності, які набули чинності 01.01.2025 р.

Зокрема, Положенням про експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи (далі – експертні команди), надано право проводити перевірку обґрунтованості рішень, прийнятих експертними командами або медико-соціальними експертними комісіями, в тому числі на виконання постанови слідчого, прокурора, ухвали слідчого судді або рішення, ухвали суду – стосовно особи, зазначеної в постанові слідчого, прокурора, ухвалі слідчого судді або рішенні, ухвалі суду та за результатами моніторингу проведення оцінювання повсякденного функціонування особи.

Якщо за результатами перевірки обґрунтованості прийнято рішення про необхідність проведення повторного оцінювання особи, про це повідомляється особі, повторне оцінювання якої повинне бути проведено, на адресу її електронної пошти, а в разі відсутності електронної пошти – шляхом надсилання в паперовій формі протягом п'яти календарних днів засобами поштового зв'язку рекомендованого листа з повідомленням про вручення на адресу задекларованого/ зареєстрованого місця проживання (перебування), а також відображається в електронній системі щодо оцінювання повсякденного функціонування особи для лікаря, який направив на оцінювання, щодо якого проводиться перевірка обґрунтованості рішення. Оцінювання в такому випадку здійснюється на підставі медичних документів, сформованих за результатами повного медичного обстеження та необхідних досліджень, проведених на базі державної установи “Український державний науково-дослідний інститут медико-соціальних проблем інвалідності Міністерства охорони здоров'я України” або Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова (підпункт 2 пункту 8 Положення про експертні команди).

Ключове формулювання в цьому положенні «якщо за результатами перевірки обґрунтованості прийнято рішення про необхідність проведення повторного оцінювання». Тобто повторне оцінювання не є автоматичним. Спочатку орган має оцінити, чи є достатні підстави для повторного розгляду, і лише потім може призначити повторне оцінювання.

Проте, експертні команди розуміють це положення «по своєму». Простою мовою це можна викласти так: «Всі рішення про встановлення групи інвалідності мають бути скасовані заочно, без виклику особи. Якщо із матеріалів медичної справи слідує що особа дійсно хворіє і це підтверджено документально, – то її слід викликати на очний повторний переогляд. Якщо особа не з'являється, – то інвалідність скасовується».

Разом з тим, наявність навіть будь-якої формальної підстави для початку перевірки не звільняє Експертну команду від обов'язку провести перевірку належним чином, із дотриманням вимог спеціального Порядку, критеріїв частини другої статті 2 КАС України та обов'язку доказування правомірності рішення за частиною другою статті 77 КАС України.

Дійсно заочна форма розгляду або перевірки сама по собі не є безумовною підставою для висновку про протиправність рішення, якщо така форма допускається спеціальним порядком.

Однак коли рішення має істотні несприятливі наслідки для особи у вигляді скасування рішення про встановлення групи інвалідності, експертна команда має навести та довести не лише формальну можливість заочного розгляду, але й те, що заочна перевірка без участі особи, її пояснень, без повторного оцінювання, без повного медичного обстеження і без належного обґрунтування обраного результату перевірки була достатньою, обґрунтованою та пропорційною формою реалізації владного повноваження.

Водночас, у таких справах проблема полягає не лише у відсутності такого повідомлення, а в тому, що експертні команди не наводять у своєму рішенні мотивів, чому повторне оцінювання, повне медичне обстеження або отримання пояснень особи не були необхідними для прийняття рішення з такими істотними негативними наслідками для її правового становища.

Верховний Суд у постанові від 18 березня 2026 року у справі № 360/660/25 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/134979420>) вказав про те, що повноваження на скасування рішення за результатами перевірки не є абсолютним та не може реалізовуватися довільно.

Таке повноваження підлягає застосуванню виключно за умови встановлення очевидної невідповідності медичних матеріалів критеріям, визначеним нормативними актами, або істотних порушень процедури первинного встановлення інвалідності.

У протилежному випадку орган зобов'язаний ініціювати проведення повноцінної медико-соціальної експертизи. Застосування повноваження на скасування рішення нижчестоящої комісії за результатами перевірки обґрунтованості допускається лише за умови, якщо

з матеріалів медико-експертної справи без проведення додаткових клінічних досліджень вбачається очевидна та істотна невідповідність встановлених діагнозів або функціональних обмежень критеріям, визначеним нормативними актами.

За відсутності такої очевидності або у випадку, коли для встановлення відповідності критеріям необхідна додаткова медична оцінка, орган вищого рівня зобов'язаний ініціювати проведення медико-соціальної експертизи (перегляду) з дотриманням гарантій участі особи.

Інакше реалізація контрольного повноваження набуває ознак свавільності та порушує принцип пропорційності. Під очевидною та істотною невідповідністю матеріалів медико-експертної справи критеріям встановлення інвалідності слід розуміти такий недолік первинного рішення, який виявляється безпосередньо з наявної медичної документації та не потребує проведення додаткових клінічних досліджень чи безпосереднього огляду особи. Зокрема, це стосується випадків невідповідності встановленого діагнозу критеріям, визначеним Інструкцією № 561, або відсутності в матеріалах справи обов'язкових об'єктивних даних, що підтверджують стійкий розлад функцій організму.

У разі, якщо висновок про необґрунтованість рішення не може бути зроблений виключно на підставі аналізу документів, орган вищого рівня зобов'язаний ініціювати процедуру перегляду (медико-соціальної експертизи) з дотриманням процесуальних гарантій участі особи. Під очевидною невідповідністю слід розуміти, зокрема, випадки, коли діагноз особи, зафіксований у первинній справі, згідно з нормами Інструкції №561 взагалі не передбачає встановлення групи інвалідності безстроково. У такому разі повторне об'єктивне обстеження (очний огляд) є надмірним, оскільки правова дефектність висновку нижчої комісії міститься безпосередньо в медичних документах.

Межі дискреційних повноважень органу вищого рівня при перевірці рішень нижчестоящих комісій зумовлені обов'язком дотримання принципів адміністративної процедури. Судовий контроль у таких правовідносинах має здійснюватися за наступним алгоритмом перевірки: наявності законодавчо визначених підстав для проведення перевірки; належної вмотивованості акта, що скасовує попереднє рішення (викладення конкретних медичних та юридичних невідповідностей); дотримання балансу між суспільним інтересом (боротьба з правопорушеннями) та приватним інтересом особи на стабільність її правового статусу.

Таким чином позиція Верховного Суду в справі № 360/660/25 фактично закріплює підхід, за яким скасування рішення за результатами

перевірки його обґрунтованості можливе лише у випадку очевидної та безспірної невідповідності матеріалів медичної справи установленим критеріям. У всіх інших випадках експертна команда зобов'язана ініціювати повторне оцінювання із забезпеченням права особи на участь у процедурі. Такий підхід відповідає принципам верховенства права, правової визначеності та пропорційності й унеможливорює перетворення контрольних повноважень на інструмент свавільного перегляду вже набутого правового статусу особи.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-35>

ОСНОВНІ ПРАВА У СЕНСІ РОБЕРТА АЛЕКСІ В ЕКСПЕРТНІЙ ТЕХНІЦІ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Павлюк Анатолій Григорович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри теорії права

та прав людини юридичного факультету,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Експертна техніка юридичної аргументації або, як також будемо говорити за аналогією з відомим поділом логіки, сучасна експертна техніка – це, з одного боку, прикладний (академічний, квазіюдікативний) бік теорії юридичної аргументації, а з іншого, – подальший розвиток традиційної експертної техніки опрацювання студентами юридичного казусу. Основні права є, за так званим їхнім матеріальним поняттям, визначеним Р. Алексі, «правами, які включені у конституцію з наміром або з інтенцією *позитивувати права людини*» [1, с. 950]. Те, яке значення такі основні права мають у згаданій техніці, становить *актуальний предмет* для дослідження.

Мета доповіді – показати, що судовий захист основних прав у сенсі Р. Алексі може відбуватися – в академічному аспекті – в техніці юридичної аргументації, сформованій на основі теорії юридичної аргументації та традиційної експертної техніки.

1. Теорія юридичної аргументації – це сьогодні не якась єдина теорія, а сукупність підходів, які формують «певну проблемну сферу філософії права» (У. Нойманн) [2, с. 15]. До цієї сфери належить, зокрема, за самовизначенням «нормативно-аналітична» теорія юридичної аргументації Р. Алексі [3, с. 33], який водночас інструктивно